

2.7 *Георгій ФІЛИПОВИЧ*. УКРАЇНСЬКА ПРОТЕСТАНТСЬКА ДІАСПОРА В ПОШУКАХ СВОЄЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Анотації. Стаття присвячена розгляду процесів ідентифікації серед українських протестантів в діаспорі. Доводиться, що це самовизначення носить суперечливий і нелінійний характер й пов'язане насамперед із складними соціально-політичними змінами в світі, зокрема в Україні. Протестанти діаспори, як і в Україні, постають перед новими викликами глобального виміру, до яких вони не завжди готові.

Ключові слова: українська діаспора, протестантизм, протестантська діаспора, ідентичність, українська ідентичність.

Article by **G. Fylypovych** "Ukrainian Protestant Diaspora in Search of Its Identity" is devoted to the consideration of identification processes among Ukrainian Protestants in the diaspora. It is proved that this self-determination is controversial and non-linear and is primarily due to complex socio-political changes in the world, in particular in Ukraine. The diaspora's protestants, like in Ukraine, face new challenges to the global dimension to which they are not always ready.

Key words: Ukrainian Diaspora, Protestantism, Protestant Diaspora, Identity, Ukrainian Identity.

Актуальність дослідження. Українці в діаспорі об'єктивно постають перед ідентифікаційними викликами епохи з її глобальними кризами, масштабними міграціями, структурними суспільними змінами. Але нинішній вибір актуалізований і специфічною українською ситуацією: Революцією гідності, зміною влади, анексією Криму і війною на Сході України. Скільки б не робити вигляд, що тебе не цікавлять події в Україні при всій благополучності свого емігрантського життя, свідомість повертає до минулого життя, ставить різні питання, які мають життєсмысловий сенс, вимагає визначитися і спільноту, й індивідуально. Переважна більшість ототожнює себе із звичними для себе спільнотами – родина, народ, конфесія, мова, формуючи персональні і колективні ідентитети (identity). З чим пов'язують себе українські протестанти за кордоном, чи усвідомлюють свою релігійну і національну окремішність (особливість), чи прагнуть її зберегти в багатокультурному середовищі, чи стали вони для українських протестантів тим мотивуючим і консолідуючим чинником у розвитку власне материкової громади, що зазнала переслідувань в радянські часи, як, скажімо, греко-католики чи православні Канади та Америки? Чи завершився врешті процес самовизначення для протестантських громад зарубіжжя, як вони себе позиціонують в іноетнічному і в українському просторі? Ці питання особливо актуальні в рік 500-ліття Реформації, яка дала поштовх для появи і розвитку протестантських церков по всьому світу. Чи скористаються українські протестанти діаспори з цієї історичної нагоди заявити про існування своєї багатотисячної спільноти в Україні та її межами?

Ступінь вивчення теми. Про протестантів-українців за кордоном можна написати томи. Вони з'явилися там, як і греко-католики чи православні, наприкінці XIX ст., а відтак мають давню історію і вже 4-5 своїх діаспорних поколінь. Над цією темою працює не один десяток дослідників, переважно зарубіжних¹⁰⁷. Зацікавлено про себе пишуть і самі закордонні українці¹⁰⁸.

В Україні хоча й знали про протестантів-мігрантів, які через переслідування покинули батьківщину, але владою не дозволялося про це говорити. В силу загалом негативного за часів СРСР відношення до емігрантів як зрадників батьківщини писати про них було заборонено. Але родини, що були розділені океаном чи кордоном, все ж підтримували якісь зв'язки (частіше в нелегальний спосіб), тому інформація приходила навіть через «залізну стіну».

¹⁰⁷ В американському серійному проекті «Global Diasporas» під загальною редакцією Робіна Когена (R. Coihen) у 2002-2003 рр. вийшло декілька томів, один з яких присвячений українцям. Автор книги «The Ukrainian Diaspora», де є спеціальна глава про релігійні організації на еміграції, - канадійський антрополог Вік Сацевич (Vic Satzewich).

¹⁰⁸ НТШ в Америці активно працює над Encyclopedia of the Ukrainian Diaspora, залучаючи до її написання сотні авторів. Крім того вже видані різноманітні довідники, атласи, збірники документів, корисні для даного дослідження (напр. Ukraine and Ukrainians in the World (1994) тощо).

Діаспорчанам приходилося пробиватися в інформаційний і релігійний простір України, але із набуттям Україною незалежності в 1991 році це стало абсолютно реальним. Закордонні українці не тільки вітали незалежність, але й всяк її наближали. Вони несли із собою нову інформацію, книги, відео, а головне – живих свідків. Віруючі люди з еміграції почали повертатися на батьківщину, відкрито розповідаючи про своє життя за кордоном, в т.ч. і релігійне, про свободу віросповідання, про досвід саме релігійного життя, про соціально активну діяльність церков. Українські дослідники зацікавилися цією сторінкою життя українців. Своєрідним підсумком у збиранні розрізної інформації про релігійну діаспору став 9-й том десятитомної історії релігії в Україні¹⁰⁹, статті А.Колодного та Л.Филипович¹¹⁰. Активно долучився до збору та акумуляції джерел та літератури Інститут Досліджень Української Діаспори НаУОА¹¹¹, Інститут досліджень діаспори¹¹², Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою Львівської політехніки¹¹³ та Бібліотека української діаспори¹¹⁴. В 2017 відбувся знаковий Круглий стіл «Українські дослідники діаспори: напрями досліджень, здобутки і перспективи».

Відтак щороку джерельна база та аналітика про діаспорне життя українців стала приростати все новими і новими матеріалами. Але про релігійну діаспору, зокрема її протестантський сегмент, нам відомо поки що мало. Серед відомих нам дослідників слід назвати історика Олену Панич, яка за програмою Фулбрайта вивчала протестантів-українців в Америці¹¹⁵. Її дослідження є надзвичайно важливими для висновків, які робляться нами.

Саме тому метою статті є на основі отриманих з різних джерел, в т.ч. інтернету (проповіді, сторінки протестантських громад за кордоном, матеріали соціопитування, переписів тощо) осмислити феномен української протестантської діаспори, з'ясувати її роль у збереженні і формуванні ідентичності сучасного українського протестанта.

Основний виклад. Звертаючись до визначеного об'єкту дослідження, будемо опиратися на методологічні підходи, запропоновані проф. А.Колодним, який при вживанні поняття «українська релігійна діаспора» пропонував виходити з того, що вона є своєрідним, саме українським феноменом, відмінним від релігійної діаспори інших етносів, і що вона конфесійно не є однорідна, бо ж має свої окремі греко-католицькі, православні, певні протестантські і рідновірські спільноти і їх вірних¹¹⁶.

Взагалі українську діаспору, в т.ч. і релігійну й навіть протестантську, не слід розглядати як одноманітний і одномірний феномен. Серед них були різні люди, які виїжджали з різних причин і за різних обставин, в різний час і з різних місцин. Але переважна більшість протестантів виїжджало назавжди, без будь-якої думки про тимчасовість і повернення в Україну. Вони їхали цілими родинами із усім своїм життєвим укладом, переносючи свої сформовані ідентитети на нові землі, в новий простір. Тому вони

¹⁰⁹ Історія релігії в Україні: у 10-ти т. За ред. проф. А.Колодного / Редколегія: А.Колодний (голова) та ін. / Релігія і Церква в історії української діаспори. Т.9. – К.: Український видавничий консорціум, 2012. – 906 с.

¹¹⁰ Колодний А.М. Особливості та історичне покликання української релігійної діаспори // Колодний А.М. Історіософія релігії. Монографія. – К.: УАР, 2013. – 386 с. – С.334-342; Филипович Л.О. Роль релігійної діаспори у самоідентифікації українців за кордоном // Україна в нас єдина. Матеріали засідань наукових секцій IV Всесвітнього форуму українців. Київ, 18-20 серпня 2006 р. – К.: Екопаксервіс, 2007. –С.164-167.

¹¹¹ <http://www.oa.edu.ua/ua/institutes/diaspora/> (Підготовлено до друку і видано «Наукові записки» (Серія «Історія») з матеріалами Першої міжнародної конференції «Українська діаспора: проблеми дослідження»)

¹¹² https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D0%BD%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%82%D1%83%D1%82_%D0%B4%D0%BE%D1%81%D0%BB%D1%96%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D1%8C_%D0%B4%D1%96%D0%B0%D1%81%D0%BF%D0%BE%D1%80%D0%B8

¹¹³ <http://miok.lviv.ua/>

¹¹⁴ <http://diasporiana.org.ua/>

¹¹⁵ Панич О. Про мову, патріотизм і евангельську ідентичність в Україні. – Електр. Ресурс. Адреса доступу: https://risu.org.ua/ua/index/expert_thought/open_theme/39247/; Панич О. Евангельская эмиграция и украинороссийский конфликт [Електр.ресурс] - Адреса доступу: <http://mirvam.org/2014/10/21/%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B0-%D0%BF%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%87-D0%B5%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%8F-%D1%8D%D0%BC%D0%B8%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%8F-%D0%B8/>

¹¹⁶ Колодний А.М. – Вказ.праця. - С.338-339.

активно вкорінювалися в нові умови, формували нові інституції, будували молитовні будинки своєї конфесії, влаштовували дітей в місцеві школи, шукали місця праці на постійно тощо. Тобто для них їхня церква – це не тимчасовий притулок, прихисток, а постійна громада, якою вони звикли жити на материковій Україні.

Входження в соціум нової країни – не простий процес, травматичність якого згладжується наявністю родини, знайомих членів громади, регулярністю і повторюваністю звичних обрядів і форм спільнотного релігійного життя, але ніхто достеменно не знає, бо, певно, не вивчав, з якими втратами зустрічаються новоприбулі емігранти.

Протестанти-емігранти, покидаючи Україну назавжди, забирали з собою все, що могли - і батьків, і малих дітей, і символи своєї ідентичності, і речі. Відчуття усунення від участі в процесах українського відродження, втрата особистої приналежності до національної спільноти тощо не домінували в їх настроях, оскільки вони ніколи не включалися активно в соціальне, політичне, а тим більше ідеологічне і навіть національне життя радянської України. Досвід проживання в тоталітарній системі, яка забороняла віру, зібрання, релігійне життя, переслідувала за вивчення Біблії, не давала можливості дітям вчитися в університетах, отримувати достойну роботу та ін.. Все це робило протестантів дещо відчуженими від проблем країни. Ще тривалий час ця дистанція зберігалася, тому сам факт від'їзду для них не таким болючим.

Вивчаючи протестантів в Україні, стає зрозумілим, чому вони покидали батьківщину, бо їх життя в СРСР складалося із постійних тривог, проблем, обмежень, заборон. Протестанти жили в очікуванні все нових і нових переслідувань. Для масового виїзду протестантів за кордон, крім очевидних економічних чи соціальних причин, були й суто політичні та ідеологічні. Мається на увазі особлива політика держави щодо релігії і церкви. Вся законодавча база СРСР фактично унеможлиблювала діяльність протестантських громад. Протестантизм в Україні й по сьогодні долає наслідки антидемократичних актів тоталітарного режиму, що спричинили не лише правове упослідження, а й тривалу суспільну ізоляцію віруючих. Про це докладно пишуть дослідники історії церкви і релігії в радянський період¹¹⁷, а також відома дослідниця протестантизму Вікторія Любащенко¹¹⁸. За їх даними, до встановлення радянського режиму в Східній Україні мешкало майже 50 тис. баптистів і стільки ж євангельських християн, понад 40 тис. менонітів, по кілька тисяч реформатів і адвентистів сьомого дня. Євангелічно-лютеранська Церква в Україні у 1918 р. налічувала від 600 до 700 тис. членів. В середині 20-х рр. м.ст. протестантська палітра урізноманітнілась новими течіями, зокрема п'ятидесятницькими. Доєднаємо до цього протестантів Західної України, які до 1939 р. мали можливість існувати в межах тодішніх держав.

Протестанти не пережили ні першого (1918-1929 рр.), ні наступних (повоєнний, початку 60-х рр. ХХ ст.) зіткнень з радянським режимом. Незважаючи на “великі сподівання” протестантів, які з’явилися після «Декрету про відокремлення церкви від держави і школи від церкви», яким, зокрема, позбавлена державного статусу Російська православна Церква, всі релігійні громади втратили право юридичної особи, їх майно оголосили народною власністю, яка лише надається у користування. Нібито влада урівняла протестантів з віруючими інших, зокрема історичних, конфесій, дозволила легалізувати діяльність: чисельність громад зросла (за даними Любащенко з 200 до 500 тис.), але свобода віросповідання і релігійної діяльності не настала.

Відомо, що очікування і надії протестантів не виправдалися. Небезпека, що нависла над протестантами через пацифізм, місіонерство, філантропію, принципову позицію у питанні свободи совісті, змусила лідерів багатьох протестантських союзів піти в 20-30-х роках ХХ ст. на співпрацю з режимом. Але і це не уберегло їх від масових переслідувань і репресій, під час кампанії “ліквідації куркульства як класу”, яка розгорнулася в СРСР наприкінці 20-х рр. В.Любащенко вважає, що будь-яка діяльність Церкви обмежувалась

¹¹⁷ Див. праці істориків релігії полтавської школи О.Пашенка.

¹¹⁸ Любащенко В. Протестанти в Україні: наслідки політики «державного атеїзму» [електор.ресурс]. – Режим доступу: <http://r500.ua/protestanti-v-ukrayini-naslidki-politiki-derzhavnogo-ateyizmu/>

лише задоволенням релігійних потреб віруючих. «Євангелізація, богословське навчання, просвітництво, видавнича справа заборонялися. Порушенням закону оголошувались філантропія і матеріальна підтримка одновірців, створення кас взаємодопомоги, кооперативів, виробничих артілей і комун, проведення зборів для дітей, юнацтва і жінок. Не можна було мати біблійні, літературні, рукодільні, трудові та інші товариства, гуртки і групи. Проповідь Слова Божого за межами культових споруд і прилучення до громади осіб інших сповідань або невіруючих визнавалися злочином перед законом. Відтак, радянський режим розпочав руйнацію основ духовно-релігійного життя». Політика дискримінації Церкви і віруючих перейшла в режим тотальних репресій. Для протестантизму, в якому літургійна складова поступається проповідництву, євангелізації, просвітництву і філантропії, зазначені постанови і законодавчі акти стали початком кінця інституціоналізованого існування.

З роками репресії протестантських церков тільки посилювалися, оскільки, незважаючи на заборони, кількість їх вірян не зменшувалася. Радянська влада фактично загнала протестантів у підпілля, вимушуючи покидати батьківщину. Цим і скористалися ті, хто не потрапив у Сибір чи Казахстан.

Що характерно, особливих переслідувань зазнали усі національні протестантські союзи, створені в середині 20-х рр. XX ст. у Радянській Україні, — Всеукраїнський союз євангельських християн-баптистів, Всеукраїнське єднання менонітських громад, Всеукраїнське об'єднання адвентистів сьомого дня, Всеукраїнський союз християн євангельської віри. Закрито було протестантські періодичні видання, друкарні, біблійні школи, регентські курси.

Ще більших втрат зазнали протестантські громади Західної України і, передусім, ті, що мали виразно національний характер і брали участь у політичному і культурному житті. Припинили свою діяльність Союз українських євангельських християн-баптистів, Українська лютеранська та Українська реформатська Церкви. Всі їхні лідери, яким не вдалося виїхати за кордон, були заарештовані і заслані до Сибіру; доля більшості з них невідома.

Відтак українських протестантів радянська влада переслідувала під двома мотивами: за те, що вони віруючі, і за те, що вони українці. Перед віруючими постійно поставала задача збереження своєї ідентичності. Щораз це ставало все складніше досягти. Міжконфесійний конгломерат – Рада євангельських християн-баптистів, який з'явився в 1945 році внаслідок об'єднання різних протестантських громад, став “фіктивним шлюбом”, неприйнятним для всіх сторін через віросповідні особливості. Деяким громадам прийшлося відмовитися від своїх певних доктринально-культових елементів.

Навіть у 70-80-х рр. м.ст. політика репресій проти протестантів була звичайною практикою. «Неофіційна мета, яка закладалась в ідеї “мега-церкви”, була досягнута, - вважає В.Любашенко. - СЄХБ, по суті, став знаряддям у руках влади для тиску на протестантське середовище, чинником дестабілізації життя в громадах, протиставлення одних церковних лідерів іншим».

Режим перетворював протестантів на дисидентів, які не могли не реагувати на знущання: підпільний сегмент протестантизму був удвічі, а подекуди — й утричі більшим за легальний. Штучне створення “сектантського андеграунду” автоматично зробило значну частину віруючих цілком упослідженими у своїх правах — влада в такий спосіб сприяла зростанню напруженості у відносинах між зареєстрованими і незареєстрованими громадами, між різними віросповідними громадами. Зазначене унеможлиблювало повноцінний розвиток і структурованість протестантського середовища. Все це формувало емігрантські настрої українських протестантів.

Про це так і пише В.Любашенко: «Систематичні переслідування зумовили спалах емігрантських настроїв. 1978 р. кількість п'ятидесятників, які звернулися в ограні влади із заявами на виїзд з СРСР, сягала 20 тис. ... 1989 р., коли Михайло Горбачов дозволив святкування 1000-ліття хрещення Русі, з СРСР лише до США емігрувало 39414 осіб; серед них перше місце посіли євреї, друге — п'ятидесятники і вірмени».

Постійні утиски протестантів сформували їхню специфічну ідентичність, яка на 1991 рік, за аргументованим спостереженням В.Любашенко, характеризувалася відчутним песимізмом, часом негативною оцінкою політичного життя, суспільної моралі, багатьох надбань світської цивілізації. Вони зазвичай були консервативними у ставленні до екуменізму і нових змін у релігійному житті, вбачаючи у цьому небезпеку своєму кредо і християнській моралі.

Цей висновок доповнюється вдалими зауваженнями О.Панич, які були зроблені щодо виховання дітей-баптистів в радянській час, але працюючими і щодо ідентичності українських протестантів переднезалежницької доби. О.Панич зазначає, що між державою «наукового атеїзму» та протестантськими спільнотами йшла постійна боротьба за вплив на людину, що відбивалося у повсякденному житті віруючих й у специфічній субкультурі, сформованій ними та довкола них. В умовах антирелігійного тиску державних інститутів, насамперед школи, віруючі опинилися в атмосфері політизації їхнього повсякденного життя, соціальної самотності в межах різних колективів, а також часто стикалися з необхідністю робити складний моральний вибір. Це надавало їм відчуття водночас власної неповноцінності та винятковості. За таких обставин вони ставали емоційно залежними від підтримки найближчого сімейного оточення, а також від помісної церкви-громади. В такий спосіб політика «наукового атеїзму» непрямо сприяла зростанню впливу церкви на життя і становлення протестантів. Вони мали навички захищати свою віру й поширювати її, вони знали свою релігію, стійке конфесійне розуміння світу, духовності, Бога, людини. Вони регулярно були залучені до богослужіння і вміли передавати навички поведінки в суспільстві, відверто ворожому до релігії загалом й до протестантизму зокрема¹¹⁹. Їхня релігійність була конфесійно означена, стійка, послідовна, можливо не надто освічена, але переконлива.

У 1991 році ситуація змінилася. Чи зрозуміли це українські протестанти, протестантські громади та їх лідери? Чи вийшли з підпілля? Яку формують ідентичність у своїх вірних тут, в Україні, і там, за кордоном?

І історичний, і сучасний протестантизм є дуже різним. Серед нинішніх протестантів немало тих, хто досі живе в СРСР, а, переїхавши в Америку чи якусь європейську країну, фактично нікуди не перемістився: вони в ТОМУ часі, в Тій ситуації – недовіри, замкнутості, капсульованості, асоціальності. Точно вхопила ці настрої О.Панич, яка вивчала євангельську еміграцію в США¹²⁰.

---

119 Див.: Панич О. Діти і дитинство євангельських християн-баптистів в умовах пізнього радянського часу (1960-80-ті роки) [Електр.ресурс]. – Режим доступу: http://www.religion.in.ua/zmi/ukrainian_zmi/30552-diti-i-ditinstvo-yevangelskix-xristiyan-baptistiv-v-umovax-piznogo-radyanskogo-chasu-1960-80-ti-roki.html

¹²⁰ Елена Панич: Евангельская эмиграция и украинско-российский конфликт [електр. ресурс]. – Режим доступу: <http://mirvam.org/2014/10/21/%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B0-%D0%BF%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%87-%D0%B5%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%8F-%D1%8D%D0%BC%D0%B8%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%8F-%D0%B8/>. Вона пише: «Опыт показывает, что эмигранты еще долго живут проблемами старой родины после того, как ее покинули. Для большинства верующих, эмигрировавших из восточнославянских земель в конце 1980–1990-х гг., СССР остался той отчизной, к которой сегодня сохраняются теплые чувства. Конечно, советское государство было враждебным к христианству и евангеликам. Но их религиозная деятельность, когда она приобретала характер борьбы, была героической и целенаправленной. В эмиграции они пишут мемуары, анализируют свой пройденный путь, драматический и исполненный смысла. Они вспоминают советские времена как времена «настоящей жизни», когда к ним было приковано внимание власть имущих, кагэбистов, чиновников, которые их преследовали и считали опасными, а значит, сильными и влиятельными. Эти люди ностальгируют по тем временам и по великой державе, в пределах которой они впервые ощутили свою причастность к глобальной политике. Сакрализация Советского Союза произошла в их сознании незаметно, по мере борьбы с самой этой державой. Коллективный опыт религиозного диссидентства, противостояния государственному атеизму, который, в конце концов, привел к их массовой эмиграции в США, содействовал также представлению об этом государстве как о чем-то непременно целостном и великом. Будучи религиозным меньшинством, они чувствовали себя большими в размерах великой империи. Империя обеспечивала им мобильность, язык «межнационального общения» и даже своего рода великодержавную гордость. Как в советское, так и в постсоветское время они стремились евангелизировать эту страну. Это делало их заинтересованными в ее существовании как единого

Але багатом нова реальність дала новий погляд, нове богослов'я своєї покликаності, своєї присутності в світі, в житті та історії України. Останнім часом з'явилося багато досліджень, в яких осмислюються нові виклики, що постали перед протестантськими церквами. Появилася нова генерація протестантів, які готові і хочуть змінювати пострадянську ідентичність, відмінну як від світської, національної, так і від традиційно конфесійної. Своєрідними маніфестами таких новітніх пошуків можна вважати виступи М.Черенкова, М.Мокієнка, Т.Дятлика, В.Соловія, М.Малухи, М.Балаклицького, О.Гордєєва та ін. Але і основна частина протестантів не припинила процес самовизначення. Зрозуміло, що ці два потоки впливають один на одного, перемішуючись у постановці питань і у варіантах відповідей на них.

Знайомство із життям української протестантської діаспори наводить на думку, що ідентифікація протестантів – це складний і постійно триваючий процес. На відміну від інших релігійних спільнот, у протестантів він найменш завершений і стабільний, на що є свої історичні, богословські, психологічні, економічні причини. Зовсім недавно ці люди перестали себе відчувати зрадниками батьківщини, що так впевнено прагнула утвердити в їхніх свідомості радянська пропаганда. Не тільки протестанти, але й представники інших християнських спільнот масово почали виїжджати за кордон. Зрештою міграція сприймається вже об'єктивно спричиненим явищем. Українцям немає потреби «відрікатися» від батьківщини, тепер українцям не соромно за свою батьківщину. Від'їжджаючи за кордон, на думку А.Колодного, українці, в т.ч. і протестанти, несли і несуть у різні країни зарубіжжя вістку про наявність такого народу як українці, інформували й нині правдиво інформують закордоння про те, що відбувається в Україні. При всій опозиції режимові, протестанти несли світовій громадськості також вістку про квітучу і благодатну українську землю, знайомили і нині знайомлять чужоземців із багатою українською культурою, звичаями і традиціями українського народу, з українською культурою релігійного життя¹²¹.

Цікаві тут є спостереження професора про різницю між вчорашньою і нинішньою міграцією. «Вчора український біженець був вигнанцем і оплакував втрачену батьківщину, а його діти тужили за Батьківщиною. Нині заробітчани мають свою Державу, хоч якою б вона була... Вчора емігрант уникав будь-яких зв'язків із родиною в Україні, аби її не звинувачували в налагодженні взаємин із «ворогом народу». Сьогодні іммігранти мають своє посольство, яке, за потреби, захистить їх, працюють мобілки, Інтернет. Учора емігрантові громадська українська організація в країні його поселення була потрібна, там він почувався в безпеці й корисним. Нині контакт з Україною — постійний, тривкий, мирний. А відтак всі — емігранти, іммігранти — переконуються, що організоване життя непотрібне. Та є цінності, що їх треба не тільки шанувати словами, а й плекати, — моральні, духовні, національні. Сто років української діаспори в Європі доводять, що ми були ефективними, коли співпрацювали разом. Українське життя в Бельгії, Італії, Іспанії, Португалії, інших європейських країнах — це наш міст в Україну, наш вияв пошани до рідної землі наших батьків і до їхнього національного заповіту, до нашого народу»¹²².

Сам характер емігрантського життя загострює емігрантські почуття, страхи, переживання. В іноетнічному, іномовному середовищі людина на перших порах прагне віднайти і відтворити звичний простір, який для українців був сповнений різними цінностями і символами. При всій своїй позаетнічності протестантські церкви виконували роль зберігача культури, мови, звичаїв, конфесійних особливостей привезеної з України релігії і церковних спільнот. Хтось свідомо, а хтось і несвідомо утримував українських протестантів в діаспорі від повної асиміляції в іноетнічній культурі. Новоутворені серед

геополитического пространства, на которое можно было направлять свои миссионерские усилия. Конечно, «старой» родины уже нет. Она сохраняется лишь в памяти. Но сегодня она олицетворена Россией, которая представляется как естественное продолжение советского государства. Русский язык в эмигрантских церквах используется как *lingua franca*, а большинство таких общин, несмотря на свой многонациональный характер, называют себя «славянскими» или «русскими».

¹²¹ Колодний А. Вказ. праця. – С.339.

¹²² Там само. – С.338.

української діаспори в різних країнах зарубіжжя конфесійні громади, через літургію, молитви, недільні школи, святкування, братства, місійну діяльність, україномовні школи та табори витворювали тут особливий колорит українства, специфічно протестантського.

Українські, слов'янські протестантські церкви – помітне явище в інших країнах. Протестанти складають видиму частину релігійного життя Америки, Канади, європейських країн. Вони постійно присутні в церкві, беруть участь у її житті, співають, вчаться, ходять на недільні богослужіння, займаються благодійництвом, підтримують співвірників в Україні. Церковна спільнота стала тим місцем, де зустрічаються родичі, сусіди, знайомі ще по Україні.

Так, в Сакраменто (Каліфорнія) нараховується 80 так званих Слов'янських церков, які складаються із колишніх радянських громадян. За результатами опитування серед вірних цих церков 20 тисяч є росіяни, а 21 тисяча - українці. Переважна більшість пасторів мають українські прізвища: Вавринюк, Вечеренок, Занько, Горошко, Горбатюк, Скакун, Саган, Преодоляк, Преднюк, проповідують російською мовою з виразним українським акцентом. Аналізуючи їх проповіді, приходиш до висновку, що з метою уникнення якогось протистояння чи навіть розколу між українцями та росіянами пастори уникають будь-яких сучасних тем, демонструючи при цьому політику невтручання у політику, у актуальні проблеми світового і українського життя. Особливо переконливими щодо політичної нейтральності є адвентисти, які вважають, що християни – пацифісти, а відтак їх місія - не губити, а спасати людські життя. Вони вважають помилкою тих християн, які утверджують царство земне, як це відбулося в 1934 р., коли частина протестантів підтримала Гітлера в його планах створення імперської церкви, за що і розплатилася такою визначною фігурою, як Д.Банхьофер.

Наявність Слов'янських церков в американському релігійному просторі – цікаве явище, яке ще потребує вивчення в контексті заявленої теми: а чи і як вони сприяють українським протестантам в пошуках їхньої ідентичності. Розміщена на сторінці Першої Слов'янської церкви інформації про школу для дітей викликає великі запитання¹²³.

Перебуваючи в Америці, українська дослідниця євангельської еміграції О.Панич опитувала протестантів щодо їхнього ставлення до подій на Майдані, про українсько-російський конфлікт. Висновки, до яких вона дійшла, достатньо критичні¹²⁴. Переважна більшість членів цих Слов'янських церков не усвідомлюють істину суть протеста українців на Майдані, анексійну політику Росії щодо України. Шукаючи відповіді про причини цього явища, О.Панич вважає, що «емігрантське співтовариство є свого роду «продовженням» нашого євангельського братства за кордоном. Воно забезпечує ресурсами ліву частку соціальних проєктів наших євангельських церков і робить український протестантизм глобальним. При цьому саме воно досить різноманітне. Серед нього існують і українські церкви й союзи, і навіть українські патріоти. Але в цілому це співтовариство швидше можна назвати пострадянським».

---

¹²³ First Slavic Baptist Church • 1746 Davis Rd S • Salem, OR 97306

Уже более десяти лет при церкви существует русская школа, в которой мы успешно обучаем детей русскому языку-родному языку всех славянских народов. На наших уроках дети познают основы грамоты (чтение и письмо), грамматику и орфографию русского языка, знакомятся с произведениями классиков русской литературы. Мы преподаем им основы христианской этики: учим любить Господа, уважительно и бережно относиться ко всему, что создал Бог. Двадцать шесть человек трудятся с детьми в русской школе. Это замечательный коллектив, настоящие энтузиасты своего дела. Они жертвуют своим временем, щедро делятся своими знаниями, помогая будущему поколению сохранить русский язык и славянскую культуру. В настоящее время русскую школу посещают 130 детей в возрасте от 5 до 15 лет. Дети имеют все необходимые материалы: учебники, тетради, дневники. После окончания школы детям выдаются сертификаты.

¹²⁴ Елена Панич: Евангельская эмиграция и украино-российский конфликт [електр. ресурс]. – Режим доступу: <http://mirvam.org/2014/10/21/%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B0-%D0%BF%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%87-%D0%B5%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%8F-%D1%8D%D0%BC%D0%B8%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%8F-%D0%B8/>

Відтак українських протестантів - як тут, так і там - очікує тривалий процес звільнення від пострадянщини, від політичної байдужості, від холодної нейтральності, коли вбивають твоїх співвітчизників тільки за їхнє бажання бути вільними і незалежними. Всім їм ще доведеться переосмислити своє ставлення до Євромайдану, розгортання подальших подій, подолати свій критичний настрій до проєвропейських надій українців, які зробили свій вибір, а тепер продовжують рух від світу тоталітаризму в світ демократій. Напередодні третьої світової війни не можна встояти на позиції нейтралітету, яку демонструють деякі євангельські лідери, з усіх сил намагаючись бути НАД конфліктом, над війною. Бо це ж війна глобальна, війна двох цивілізацій, християнської і антихристиянської, і як в цій ситуації можна зберегти нейтральність, то стає великою загадкою.

Українські протестанти мають усвідомити, що Сталін, як і Гітлер, будували імперську церкву, ідеї, структуру і спосіб функціонування якої успадкувала ідеологія «руського мира» - проєкт російського культурного імперіалізму (О.Панич). Треба змінити точку зору і виходити не з інтересів імперської Росії, а інтересів демократичної України. Тоді національні устремління українців постануть не як необґрунтований бунт проти віками встановленого царатом і імперією порядку, а як природний протест проти насильства і пригнічення, як рух до звільнення і самобутності. Незнання законів та історії не звільняє від відповідальності перед ними.

Як **висновок**, українська протестантська діаспора переживає складний період своєї ідентифікації. Як і раніше, вона постає перед величезною кількістю викликів, пропонуючи різноманітні, часто нелінійні і суперечливі відповіді. Але нинішній історичний етап самовизначення віруючих українців зазнає особливих труднощів, оскільки виходить за межі відповідальності національної (української) чи релігійної (протестантської). На сьогодні це виклики глобальні, цивілізаційні, які не можна залишати без зрозумілої відповіді. Особливо в рік 500-ліття Реформації. Тоді протестанти віднайшли спосіб розв'язання глобального конфлікту (і не шляхом ескапізму). Сьогодні у них також є шанс.

2.8 Дмитро БЛАЖЕЙОВСЬКИЙ ПРО ІСТОРІЮ УКРАЇНЦІВ

Коли я писав свої книжки, то думав, що люди не будуть їх любити, бо я писав те, що думав, а це не подобається багатьом українцям. Тим більше не будуть подобатися мої книжки нікому у політично, мовно та психологічно змосковщеному Києві. Мені й із Нью-Йорку написали, що українці Нью-Йорка обурені на мене за мої книжки і написали, щоб я більше таких книжок не писав. В Римі українські священики також казали мені, що мої книжки – це ганьба і вимагали, щоб я перестав писати їх.

Мимо того їх бажання я написав ще одну подібну книгу - «Будова, одержання і оборона держави» - й подав її вже до друку. Україні не хочуть бачити мої книжки, бо я написав про них ще гірше, ніж про москалів. Я написав, що українці більше того повинні дечому навчитися у москалів... Я вже маю 98 літ, то вже мені тяжко писати, але я написав мої спостереження і заключення так, як я це виджу. Живемо в демократії і кожний має право на свою думку.

Мої думки я написав, щоб українці подумали і змінилися, бо без того тяжко було і тяжко є й тяжко буде витримати незалежну державу, бо українці, на мою думку, замало думають і планують та не досить добре працюють. Росіяни все краще думали і планували та працювали в тому, щоб мати свою державу. Я про це досить ясно написав. А моїх книжок не люблять, хоч я переконаний в тому, що я правду написав. Як зле, то хай напише хтось краще, бо я виджу українську історію сумною з вини самих українців, бо не мали ніколи доброго виховання ні державного, ні церковного. Князі билися між собою за уділи, гетьмани – за булаву, а народ терпів. Тепер також терпить і в Україні маємо тепер багато партій, багато Церков і 48 мільйонів мешканців, а було 52. Де решта? Чому?

Я перечитав два рази цілу «Історію» Грушевського. Він описав факти, а не дав аналізу фактів. І я думав, що він не був добрим головою держави, бо ж війська не зорганізував і під